

HÄXERI OCH AVGUDADYRKAN
I RIKETS NORRA DEL

AV

PASTOR OSSIAN MÅRD

STOCKHOLM
SIMSON FÖRLAG
1927

Kapitel 4

Vidare upplevelser i Jämtland

Efter det tragiska men nödvändiga avslöjandet av de högst förvirrade kvacksalvarna i Åre var det tid att lämna staden, för att så småningom återvända hemåt till min egen hjord. Jag hade visserligen ingen brådska då kyrkoherde Lysander gärna upplät husrum i åtminstone ytterligare en vecka, men jag insåg att min fortsatta närvaro skulle ytterligare spä på den redan dåliga stämningen i församlingen. Jag underlättade därför Lysanders börda genom att lämna socknen, men ville ändå inte frångå doktor Wennerströms råd om att andas fjällluft i en månad, varför jag fortsatte norrut. I detta kapitel framställs ett antal korta men intressanta episoder som jag upplevde under den korta resten av min ferie. Då iakttagelserna, liksom hela föregående kapitel, härstammar från 1913 och därmed föregår mitt beslut att sammansätta denna skrift, är mina anteckningar tyvärr rätt bristfälliga, vilket med nödvändighet gjort skildringarna torftiga. De innehåller dock viktiga upplysningar om de dunkla tankar och seder som fortfarande hemsöker vårt kristna konungarike.

Som sällskap fick jag av en lycklig slump en ung och energisk präst vid namn Oscar Ohlsson som fått i uppdrag av besöka lappkapellet i byn Handöl, belägen just nedanför de höga gränsmassiven mot Norge. Vi färdades under denna resa

mestadels till fots och vandrade då förmodligen samma väg som såväl de medeltida pilgrimerna till Nidaros, som de mer sentida överlevande karolinerna efter dödsmarschen över fjällen, nyåret 1718-19. Handöl hade redan sedan tidigare fångat mitt intresse då det där enligt folk jag tidigare talat med skulle finnas en särdeles underlig och således säkert mäktig lapphäxa som kunde allt om "de gamla sederna". Att nu mitt sällskap med pastor Ohlsson förde mig till just Handöl var därför något jag inte beklagade.

Byn Handöl vid fjällets fot

Vid vår ankomst till Handöl tog det inte heller särskilt lång tid att finna sagda lapphäxa även om lapparna i byn inte gärna ville tala om henne inför oss kyrkans män då de

uppenbarligen skämdes för henne. Då vi dock försäkrat dem om att mitt intresse var strikt vetenskapligt och att hennes tal inte skulle kasta skugga över den, som det verkade, fromt kristna byn, visade hennes inte helt unge brorsson vägen till en enslig liten kåta som låg i skogen mellan Handöl och bergen.

Lapphäxan, som i området enligt uppgift kallades Troll-Kaisa, var på samma gång en besvikelse och ett gott tecken. Troll-Kaisas ansikte var uråldrigt och fårat. Hennes röst var sludrig och hennes tal osammanhängande. Hon visade kort sagt många tecken på alkoholens och ålderns skoningslösa härjningar. Att denna vithåriga, härjade, ensamma och ytterst tragiska gumma enligt uppgift var den enda kvarlevande resten av lapparnas gamla vidskepelse i dessa trakter glädde mitt hjärta men i samma stund jag såg henne insåg jag att hon vid sin höga ålder och i sitt förvridna sinnelag var i det närmaste onåbar för evangeliets bud. Gud är dock mitt vittne på att jag sökte föra hennes tärda själ i säker hamn. I detta syfte samtalade vi länge med gumman och fick, har jag förstått i efterhand, höra mycket intressant i antropologiskt avseende. Vid den tiden hade jag dock ännu inte läst Edgar Reuterskiölds utmärkta *De nordiska lapparnas religion* så jag insåg inte på vilka avgörande sätt gummans muttrande skilde sig från hans resultat. Jag har dock förstått att gumman numera är död varför hon inte kan besökas för en mer ingående intervju.

Precis som i Reuterskiölds skildring så talade Troll-Kaisa om ett flertal gudar och gudinnor även om han lade stor fokus på den senare gruppen. Hon räknade upp en rad av de gudinnor

som Reuterskiöld nämner men skilde sig tydligt i avseende på att *Maderakka* modergudinnan gavs mycket större vikt och hennes döttrar, de övriga gudinnorna, sågs av henne som endast aspekter av modern eller med hennes egna ord:

"Modern är sina barn och barnen är sin moder. Hon vandrar i alla deras värv och alla hennes barn är en förlängning av hennes kraft."

Hon räknade också upp en rad andra tjänare eller kanske snarare inkarnationer av *Maderakka* däribland "den svarta renen" som jag hört andra talat om men inte läst om i text. Precis som hos Reuterskiöld var *Madderakka* för gumman den gudom som tar emot själen av en högsta gudom som utan tvekan uppkommit genom kristna referenser. Troll-Kaisas skildring av den högsta gudomen, av henne kalled Akashie-Radien, är väldigt intressant då den beskrivet denna makt som ett kraftfullt livgivande men på samma gång dräpande kaos i centrum av världen. Hon talade om "den vilda solen bortom alla solar". Den högste guden, Akashie-Radien, var enligt häxan intressant nog ingen hon tillbad eller offrade till eftersom det vore som att tillbe den vilda men tanklösa vårfloden.

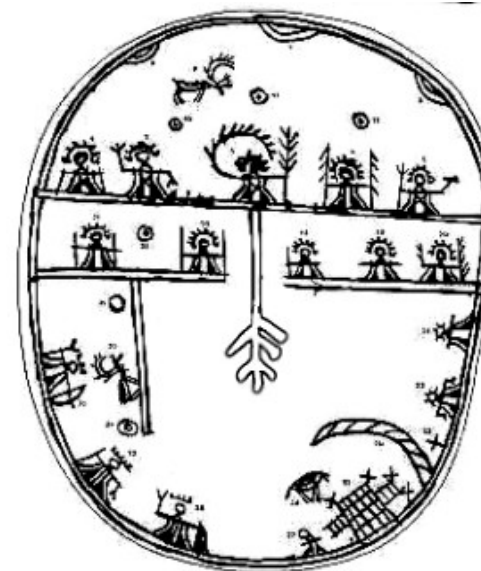
Det var under hela vårt samtal tydligt att hon på intet sätt hedrade Kristus utan hon bespottade frälsaren på det mest upprörande sätt. Hon såg också oss präster som förvillare som fört bort ungdomen från de gamla sederna något som den bittra gumman skulle komma surt efter. Hon såg framför allt med fasa på hur ungdomen idag undvek att hedra seitarna (heliga stenblock) i området. Dessutom ansåg hon att katastrofala saker kunde hända om ingen höll freden med det

underjordiska och fördolda saivofolket samt förruttnelsens och sjukdomens gud Rota. Hon menade att det fanns mörka saker under bergen som vi "prästmän" med våra biblar inte kunde stå emot. Jag frågade henne vad som då kunde stå emot dessa krafter som hon tyckte att man borde hålla sig väl med varvid hon sjöng en kort ramsa som jag försökte skriva ned och här återger.

Maderakka, maderakka
Akashie, azathot, radien
Ja, ja, ja maderakka, chub, niggarat, haj

Efter denna ramsa var gumman dock så förvirrad och drucken att det inte gick att tala med henne mer varför vi lämnade henne för kvällen. Morgonen därpå hade hon lämnat sin stuga som hon enligt byborna brukade göra, förmodligen för att genomföra några av hennes vidskepliga riter. Jag tillbringade därför dagen med att hjälpa pastor Ohlsson förrätta gudstjänst, besöka minnesmärket över karolinerna och vandrade sedan i de vackra omgivningarna. Följande dag lämnade jag också Handöl tillsammans med några renskötare som även de skulle norrut till tågstationen i Enafors men då de inte verkade vilja tala om Troll-Kaisa undvek jag ämnet och diskuterade istället Herrens ord med dessa naturmänniskor. Oviljan bland lapparna att tala om de gamla hedniska riterna var visserligen något positivt men det var ändå med en viss besvikelse jag, med min myckna nyfikenhet, fick lämna orten utan att finna ut mer om saken. Sagda besvikelse dämpades dock något av ett riktigt fynd hos en

trevlig tysk gårdfarihandlare jag samspråkade med på tågstationen. Liksom jag var han intresserad av kuriosa gamla ting och hade bytt till sig både ett och annat under en månads färd i trakten. I hans samling föll min blick genast på en gammal sprucken lapsk trolltrumma som han enligt uppgift nyligen fått syn på i en lada och köpt av en ung rendräng för ett halvt paket tuggtobak. Efter visst köpsläende lyckades jag sedan göra trumman till min egen och den har sedermera fått en framskjuten plats i mitt lilla "museum".

Min första trolltrumma

Trumman innehåller en rad olika återkommande inslag ur den lapska hednatron som samtidigt avspeglar nomadlivet. Förutom sex gudinnor synes här centralt också en grenliknande, mycket gammal skyddssymbol som jag senare har funnit på många andra ställen inte minst bland de uråldriga